

Vuk'uzenzele

O e tlisetswa ke Dikgokahano tsa Mmuso (GCIS) English\Sesotho Mphalane 2022 Kgatiso 1

Ntlafatso ena ya N3 e matlafatsa Maafrika Borwa

■ Ntlafatso ya mmila o moholo wa N3 pakeng tsa Pietermaritzburg le Durban e thakgotswe ka kgwedi ya Pherekong ke Sanral. Setshwantsho se fanwe ke Sanral

Owen Mngadi

Mduduzi Jijana ke monga Disability Empowerment Movement, eo e leng e nngwe ya dikhampani tseo ha jwale di fumanang molemo ntlafatsong ya dibilione tse 26 tsa diranta ya mmila o moholo wa N3 o pakeng tsa Pietermaritzburg le Durban provinseng ya KwaZulu-Natal.

Projekte ena, e thakgolwang ke Lekala la Naha la Mebila la Afrika Borwa (Sanral), e netefatsa hore borakgwebo ba kang Jijana ha ba fumane feela molemo, empa, ka nqa e nngwe, ba theha mesebetsi bakeng la ba bang.

Jijana, ya nang le bokowa, o re khamphani ya hae e hloma matshwao a mmila ho tloha Hilton ho ya fihla Pietermaritzburg.

O hira batho ba 13, mme o re projekte ena e tlisitse phetoho maphelong a bona. “Jwalo ka batho ba nang le bokowa, re bontshitse hore re na le bokgoni. Ha re sa phela feela ka ho amohela diphallelo. Re etsa mosebetsi ka sebele,” o rialo Jijana.

Molaodi wa Lenaneo la Sanral la N3, Tsepo Matekane, o re khamphani ya hae e entse bonnete ba hore 30% ya mosebetsi e nehwa dikhamphani tsa sebaka seo tse nang le bokgoni ba ho fana ka ditshebeletso

tse fapafapaneng. Ketso ena e hlalositse menyetla e mengata bakeng la dikgwebo tse nyenyane tsa batjha, tsa batho ba neng ba beheletswe ka thoko le basadi.

“Ho na le dikgwebo tse 108 tse nyenyane, tse bohareng le tse nyenyane haholo tseo ha jwale di sebetsang diprojekteng tse fapafapaneng,” o itsatso.

Nokuthula Zondi wa Ingqalabutho Yamalinda Multipurpose Trading o ile a fumantshwa konteraka ya phephelo ya mobu le ho kenngwa ha diphaephe tsa phalliso ya metsi.

O re khamphani ya hae e hirile batho ba robedi ba nang le boitsebelo, ho kenyeletswa le bakganni. Zondi o boetse a re basadi le bona ba na le bokgoni jwalo ka banna, le hore khamphani ya hae e na le setumo se setle phanong e ntle ya ditshebeletso.

“Re utlwisisa hantle bohlokwa ba nako, mme re fihllella dipakana tsa rona ho netefatsa hore projekte e sebetsa ka tshwanelo. Re motlotlo ka monyetla ona, mme re tshepa hore re tla fumana menyetla e mengata ho feta, e le hore khamphani ya rona e tle e hole ho latela maemo a kaho,” o boetse a rialo.

E tswella pele leqepheng la 2

Grandchicks thriving in poultry

Page 6

DULA O BOLOKEHILE

ENTA O BOLOKE AFRIKA BORWA

HA RE LE NGATANA NNGWE, RE KA E HLOLA KOKWANAHOLO YA CORONA

Saving lives is all in a day's work for paramedic

Page 7

E tswella pele ho tswa ho leqephe la 1

Diprojekte tsa bohlokwa tsa mmuso o boemong ba naha

Matekane o re ntshetsopele ya Motjha wa Kgwebo wa Tsamaiso ya Thepa le Diindasteri o kopanyang Durban, Freistata le Gauteng ke e nngwe ya diprojekte tsa mmuso tsa bohlokwa tsa maano a kopantsweng. E tsejwa ka lebitso la SIP2.

Ha mmila ona o moholo wa N3 o se o phethilwe, o tla be o se o le batsi ho feta, mme o na le metjha e mene kapa e mehlano lehlakoreng ka leng, hape le diphapanyetsano tsa sehlooho tse itseng di tla be di se di fetoletswa ho bebofatsa phallo ya sephethephethe.

Karolo ena e amehang ya N3, ka dilemo tse ngata, e

nnile ya eba le tshubuhlelano ya sephethephethe haholoholo ka dinako tseo tshubuhlelano e fihlellang sehlohlolong ka tsona hobane bongata ba dilori tsa thepa tse tswang boemakepeng ba Durban di sebedisa mmila ona o moholo ho ya Gauteng le diprovinseng tse ding tse ka hare ho naha. Ho ile ha boela ha eba le palo e phahameng ya dikotsi tsa mebileng tse entsweng ke bakganni ba dilori tsa thepa ba sa natseng methinya e tjhorileng.

“Kantle ho ho rarolla bothata bo sa feleng ba sephethephethe ka ho etsa phallo e lokolohileng haholo, ho etswa ha metjha e eketsehileng ya sephethephethe, ho ntlafatswa ha N3 ho tla etsa hore mmila ona e be o bolokehileng le ho feta Methinya e kotsi e tla batatlatswa. Diphapanyetsano tse sa bolokehang di tla ralwa botjha,” Matekane o rialo.

Sanral e abile dikonteraka tse tharo kotareng ya ho qetela ya 2021, mme mosebetsi wa kaho o qadile pakeng tsa Pherekong le Mmesa. Dikarolo tse ntlafatswang ha jwale di kenyelsetsa sebaka sa dikilomethara (km) tse 19 tsa ho tloha Cato Ridge ho ya Dardanelles, se tsejwang e le Mmila wa Umlaas; karolo ya bolelele ba dikilomethara tse 26.6 ho tloha Mateanyetsong a Dardanelles ho ya Lynnfield Park; le sebaka sa bolelele ba dikilomethara tse 30 ho tloha Lynnfield Park ho ya Mateanyetsong a Ashburton.

Matekane o hlalosa hore SIP2 e tla matlafatsa motjha wa kgwebo wa ho thothwa ha thepa le dipalangwang pakeng tsa ditsi tsa sehlooho tsa diindasteri tsa Afrika Borwa, hape e tla ntlafatsa ho fihlelleha ha ditsha tsa Durban tsa thomelontle le thomelo e kenang, hape e

tla eketsa ho sebetsa hantle motjheng ona wa kgwebo.

O boela a re projekte ena ke karolo ya Moralo wa Naha wa Ntshetsopele wa selemo sa 2030, le Moralo o Moholo wa Naha wa Dipalangwang wa selemo sa 2050, hape e tshehetsa Moralo wa mmuso wa Kahobotjha le Tsosoloso ya Moruo.

Ho fihlella tsena, mmuso o rerile ho ntshetsa pele sistimi ya dipalangwang e kgemang le ditlhoko tsa sebele tsa batho ba phelang Afrika Borwa, hape e kgahlametsa nang le ditlhoko tsa batho ba nang le tjelete e nyenyane feela eo ba ka e sebedisetsang ho eta.

Matekane o re dintlafatso tsena di tla nka nako e pakeng tsa dilemo tse robedi le tse 10 ho di phetha, mme ditshitiso tsa ho kwalwa ha mebila e tla ba tse nyenyane.

O boela a re bakganni ba tla fumantswa tlhahisoleseding

ka dinako tsohle malebana le ditiehisano tsa mebileng, mme balaodi ba sephethephethe ba KwaZulu-Natal ba tla thusa ho tsepamisa taolo ya sephethephethe.

Sanral e ipiletsa ho bakganni ho hlokomela matshwao ohle a temoso tse leng, ho fokotsa lebelo ha ba ya ba lebile setsheng sa kaho le ho hopolela basebedisi ba bang ba tsela. **V**

Ekaba o a tseba?

Kgwedi ya dipalangwang e ketekwa ka kgwedi ya Mphalane. Kgwedding ena, Lefapha la Dipalangwang le dikhamphani tsa lona tse kang Sanral, le tla totobatsa diprojekte le mananeo a tsona makaleng a difofane, dikepe, dipalangwang tsa setjhaba le mebila.

Alkohohole e ka senya bophelo ba lesea la hao le inngweng

Basadi ba baimana ba na le boikarabelo ba ho se nwe hobane alkohohole e ka etsa maemo a amang hampe popeho ya lesea.

Ana ke maikutlo a Motlatsi wa Letona la Ntshetsopele ya Setjhaba, Hendrietta Bogopane-Zulu, ya sa tswa thakgola lenaneo la bobuelli le bitswang 9-9-9 la Bohloko bo Pharaletseng ba Aklhohole Maseeng a Inngweng (FASD).

Sepheo sa morero ona ke ho kgothaletsa setjhaba sohle ho thusa ho tshireletsa masea a inngweng ka ho ruta batho, haholoholo basadi ba dilemong tsa ho beleha, malebana le kotsi ya ho nwa alkohohole nakong eo ba ithwetseng kapa ba nyantshang.

“Ke taba ya bohlokwa ya hore basadi bohle ba immeng

le bao ba lakatsang ho beleha masea a phetseng hantle ba qobe tshebediso ya alkohohole.

Kotsi e hlaiswang ke FASD e ama maphelo a bana ho ya ho ile, mme ha e na pheko, mme bana ba tswalwang le boemo bona ba ba le mathata a mmele le a kelello,” o itsatso Motlatsi wa Letona Bogopane-Zulu nakong ya thakgolo.

O boetse a re Afrika Borwa e tumme hampe ka ho ba

le bothata ba ho nowa ha alkohohole, moo naha ena e balellwang le tse mpe ka ho fetisisa lefatsheng ka lebaka la maemo a yona a ho nowa ha alkohohole.

Motlatsi wa Letona Bogopane-Zulu o sa tswa etela dikarolo tse fapaneng tsa naha, a ruta basadi ka mathata a bakwang ke ho nowa ha alkohohole nakong ya boimana e le karolo ya letsholo la 9-9-9 la FASD.

Ha a ne a le Boitekong, motse ng wa Rustenburg, Leboya Bophirima, o boleletse baahi hore maemo a tshebedisompe ya alkohohole lokeisheneng leo bo a tshosa.

Mosadi ya nang le dikgwe-di tse nne a imme eo e leng moahi wa Boitekong, Basetsana Tlalang (ya dilemo di 28), ya ileng a ba teng ho le leng la matsholo ana, o itse o ile a tlohela ho nwa alkohohole ho hang ka mora ho iphumana a imme, a ba a bolela hore o ba teng dithutong tse hlophiseditsweng baimana le tsa tlhahisoleseding tliniking. O kgothaleditse basadi ba bang ba immeng hore ba tlohele ho nwa alkohohole hanghang, esita le ho sebedisa dithethefatsi.

Motlatsi wa Letona o entse tlhokomediso ya hore ha

ho moriana o tobanang le mahloko a amanang le alkohohole – mokgwa o le mong feela wa ho a thibela ke ho ila dino tse nang le alkohohole nakong ya boimana. O kgothaleditse basadi ba immeng ba hlohang ho tlohela ho nwa hore ba etele tliniki e haufi ba tle ba fumane thuso. – **SAnews.**

O no tseba?

A mang a matshwa-o a bohloko ba alkohohole maseeng a inngweng a ke-nyeletsatsa:

- Dintho tse sa tlwaelehang sefahlehong
- Mathata dithutong
- Dikgaello malebana le ho rarolla mathata, bokgoni ba kgokahano le ho ikamahanya le batho ba bang
- Manganga
- Mathata a boitshwara
- Ho se kgone ho tsepamisa maikutlo

government communications

Department: Government Communication and Information System
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Head of Editorial and Production

Regomoditswe Mavimbela
Regomoditswe@gcis.gov.za

Acting Editor-in-Chief

Zanele Mngadi | Zanelemngadi@gcis.gov.za

Acting Managing Editor

Tendai Gonese | tendai@gcis.gov.za

News Editor

Noluthando Motswai

Writers: More Matshediso
Ursula Graaff

Graphic Designers

Tendai Gonese | Benny Kubjana

Production Assistants

Jauhara Khan | Sebastian Palmer

Language Practitioners

Nomgcibelo Motha | Boitumelo Phalatse
Thandolunye Khulu | Mahanyele Ramapala

Vuk'uzenzele
is published by Government Communications (GCIS)

Distributed by:

Printed by:

The material in this publication may be reproduced, distributed, or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior permission of the publisher on condition that this publication shall be credited as the source.

Boitseko ba ho bopa Afrika Borwa e hlomphang haholo ditokelo tsa botho

Ka letsatsi la 12 Loetse 1977, Stephen Bantu Biko o ile a shwela ditlamong tsa sepolesa Tjhankaneng e Bohareng ya Pretoria. Seriti sa botho, e leng motheo o kgubung ya boitseko ba hae ba ho ikelellwa ha batho ba batsho, ke seo a ileng a swetswa ka sona. Ka mantswe a ramolao wa lelapa Sir Sydney Kentridge, e bile “lefu la mahlomola, hape le bodutu – hodima phate e adilweng hodima lejwe ka hara sele ya tjhankana”.

Le hona jwale e ntse e le ntho e utlwisang bohloko haholo taba ya ho hopola hore Steve Biko o ne a ena le dilemo tse 30 feela ha a eshwa. O ile a bolawa a sa le motjha tjha ke bao ba ileng ba tshoswa ke matla le kamohelo ya molaetsa wa maikutlo a hae a boitokollo esita le matsapa a hae a ho kenya boikgantsho le seriti ho banna le basadi ba batsho.

Nakong ya bophelo ba hae, ha a ka a ba le hona ho bona seo a neng a se bitsa ‘kgau ya mabenyanane’, e leng ho fihlelleha ha setjhaba sa sebele.

Ha a ngola ka maikemisetsano, o hopoleha a ne a ye a re: “Qetellong re tla ba boemong ba ho rwesa Afrika Borwa tlokola e kgolo ka ho fetisisa – tshobotsi e matla ya botho.”

Nakong eo re fumanang tokoloho ya rona ka selemo sa 1994, re ile ra utlwisisa hore tokelo ya ho vouta e mpa e le karolo feela ya boitseko ba rona ba seriti sa botho.

Nakong ya dilemo tse mashome a mabedi a metso e robedi a demokrasi ya rona, re tjametswe ke diphephetso tse ngata, tse kang bofutsana, tlhokeho ya mesebetsi le ho se lekalekane.

Ka lebaka lena, ka dinako tse ding re ye re timellwe ke ho ananela hore na re se re kgathile tema e kae ho phe-diseng metheo eo Molao wa rona wa Motheo o theilweng

hodima yona hape e le eo mohopolo le dithuto tsa Steve Biko di tsepameng ho yona.

Ka selemo sa 1977, mmuso o kgopo o ile wa bolaya e mong wa baetapele ba hlwahlwa ba naha ya rona ka ho mo tima dijo, metsi le meriana eo a neng a e hloka ka ho fetisisa ka lebaka la ho tetekwa ho soto ke sepolesa sa puso ya kgenthollo.

Ka mora dilemo tse mashome a mabedi, nakong ya kahlolo e dihlweng ka 1997, Lekgotla la Molao wa Motheo le ile la re ho phethwa ha ditokelo tsa mantlha tsa moahi e mong le e mong, le ho ikitlaeletsisa hore a fumane ditokelo tsa hae tsa boiphe-diso ke letshwao la bohlokwa la setjhaba sa demokrasi se batlang ho lopolla seriti se ileng sa lahleha.

Naheng ya Afrika Borwa kajeno, re ntse re tswela pele ho sebeletsa hore ho phethahatswe ditokelo tsa mantlha tsa Moafrika Borwa e mong le e mong e le hore a tle a phele bophelo ba boleng bo hlo-kang mafu, tlala le tshotleho.

Mebuso ya demokrasi ka ho hlahlamana e nnile ya ntshetsa pele maano a ho lopolla seriti sena se ileng sa lahleha sa batho bao e leng bona ba bangata ka ho fetisisa ba naha ena ka ho ba fumantsha thuto, tlhokomelo ya bophelo, matlo a bodulo le ditshebeletso tsa motheo.

Ka hara Afrika Borwa kajeno, thuto e nang le boleng ke tokelo ya mantlha. Mmuso o etsa matsete dithutong tsa dikolo tsa bana ba dikonyana, ka ho tshehetsa diphetho tsa thuto bakeng la baahi ba rona ba banyenyane ka ho fetisisa, moo o fanang ka diphalle-

lo tsa kimollo ya setjhaba ka mkgwa wa mananeo a phepo dikololng ho netefatsa hore baithuti ba banyenyane ba fumana diphetho tse ntle ka ho fetisisa, ka moo ho ka kgonehang.

Ka Morero wa Naha wa Thuso ya Ditjhelete tsa ho ya Sekolong wa Baithuti le ka mekgwa e meng ya tshehetso ya mmuso, diketekete tsa Mafrika Borwa a manyeyane ho tswa malapeng a futsanehileng di nnile tsa kgona ho ba dingaka, boramolao, dititjhere, borasaene, ditsebi tsa mesebetsi ya matsoho le borakgwebo.

Mmuso o tshehetsa baahi ba futsanehileng le ba fokolang ka morero o matla wa polokeho ya setjhaba mme o fana ka menyetla ya mesebetsi ka mananeo a phumantsho ya mesebetsi ya setjhaba.

Nakong ya Afrika Borwa ya kगतello eo Steve Biko a ileng a phela ho yona, bolokolohi ba puo bo ne bo kginnwe mme boitseko ba sepolotiki bo ne bo kgahlametswa ka hore motho a kwallwe tjhankaneng kapa ka ketso e bohloko ho feta ena.

Ka hara Afrika Borwa kajeno, batho ba batjha ba dilemo di lekanang le tsa Steve Biko kapa tse ka tlaase, ba moleng o ka pele wa boitseko malebana le dintho tse ba amang, mme ba kgona ho itlhopha kante ho tlhekefetso kapa ho lelekwa.

Bolokolohi ba puo le ba ho ikamahanya, tokelo ya ho hwanta le tokelo ya teka-tekano ka pele ho molao e fumantshwa batho bohle.

Re le naha, re se re kgathile tema e kgolo malebana le ho baballwa ha seriti sa botho,

e leng motheo oo Steve Biko a o babaletseng. Le ha ho le jwalo, re sa ntse re na le tema e kgolo e re emetseng.

Kante ho mesebetsi, kante ho ntlo, motlakase kapa metsi a phallang, kante ho mobu, kante ho bokgoni ba ho etsa mesebetsi kapa menyetla ya ho fumana mesebetsi, dimilione tsa Mafrika Borwa di ntse di haellwa ke maphelo ao di a batlang le ao e leng tokelo ya tsona ho ba le ona.

Ke ka hona mmuso o sebetsang mmoho le balekane ba setjhaba ho aha moruo o kenyeletsang bohle, ho theha mesebetsi, ho thusa dikgwebo ho tswela pele le ho lwantsha bofuma le tlala.

Kananelong ya bohlokwa ba bophelo ba Steve Biko le lefa leo a re sietseng lona, re hopola mohoo wa hae o matla wa hore batho ba nkele tokoloho ya bona matsohong a bona. Kgwelehetso ena e ntse e le ya bohlokwa le nakong ya jwale.

Re tlameha ho tsepamisa maikutlo ho sebetsana le diphephetso tsa rona molemong wa ho fihlella boemo ba setjhaba se lokolohileng e le ka nnete, mme se nang le tekatekano. E mong le e mong wa rona o tshwanela ho ba le seabo ka ho sebedisa ditokelo tsa motheo tse Molaong wa rona wa Motheo ho aha Afrika Borwa e hlohang bofutsana le tlala, ntshetso-pele e tlase, ditlolo tsa molao le tshebediso ya dikgoka.

Jwalo ka ha Steve Biko a re kgothatitse, ha re hateleng pele ka kgothalo le boikemisetsa tabatabelong ya rona e kopanetsweng ya ho fihlella boemo ba setjhaba se phethahetseng. **V**